

DOI 10.18372/2786-5487.1.21513

УДК 378.015.3:37.014.6

Аргунов Геннадій Федорович

старший викладач кафедри аеронавігаційних систем,
Національний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

hennadii.arhunov@npp.kai.edu.ua

Аргунова Оксана Вікторівна,

викладач природничих дисциплін,
Фаховий коледж інженерії, управління та землевпорядкування
«Національного університету «Київський авіаційний інститут»

oksana.argunova@kitz.nau.edu.ua

АДАПТАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОГО ОСВІТНЬОГО ПЕРЕХОДУ

***Анотація.** У статті досліджено проблему адаптації здобувачів освіти в умовах міжрівневого переходу від фахової передвищої до вищої освіти. Проаналізовано психолого-педагогічні підходи до розуміння адаптації першокурсників та окреслено особливості адаптаційних труднощів випускників коледжів. Запропоновано адаптаційно-трансгресивну модель освітнього переходу, яка поєднує процеси стабілізації та особистісного розвитку через подолання меж попереднього досвіду. Обґрунтовано доцільність впровадження тьюторського супроводу як механізму підтримки професійного становлення та неперервної освіти. Зроблено висновок про необхідність системного педагогічного супроводу міжрівневих освітніх траєкторій.*

***Ключові слова:** адаптація, міжрівневий перехід, трансгресія, тьюторство, неперервна освіта, професійний розвиток.*

Annotation. *The article investigates the problem of adaptation of education seekers in the conditions of interlevel transition from professional pre-higher education to higher education. Psychological and pedagogical approaches to understanding the adaptation of first-year students are analyzed and the features of adaptation difficulties of college graduates are outlined. An adaptive-transgressive model of educational transition is proposed, which combines the processes of stabilization and personal development through overcoming the limits of previous experience. The feasibility of introducing tutoring support as a mechanism for supporting professional development and continuing education is substantiated. The conclusion is made about the need for systematic pedagogical support of interlevel educational trajectories.*

Key words: *adaptation, interlevel transition, transgression, tutoring, continuing education, professional development.*

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією сучасної освітньої системи, що передбачає забезпечення реальної наступності та неперервності між рівнями освіти як умови професійного становлення особистості. Перехід здобувачів від фахової передвищої до вищої освіти супроводжується зміною освітньої парадигми, форм організації навчання, рівня академічної автономії та відповідальності за результати навчальної діяльності, що актуалізує проблему адаптації [1; 2].

Попри нормативно визначену наступність освітніх рівнів, на практиці нерідко виникає адаптаційний розрив, який проявляється у труднощах академічної саморегуляції, зниженні навчальної мотивації та недостатній готовності до самостійної освітньої діяльності [3]. Особливої уваги потребують здобувачі, які продовжують навчання у закладі вищої освіти після завершення коледжу, оскільки їхній попередній освітній досвід характеризується іншим рівнем педагогічного супроводу та контролю навчальної діяльності [4].

В умовах утвердження концепції освіти впродовж життя проблема формування здатності до самостійного навчання, відповідальності за власний професійний розвиток і готовності до безперервного вдосконалення набуває особливої ваги [5]. Отже, дослідження механізмів адаптації здобувачів освіти в період міжрівневого переходу є необхідним для забезпечення реальної неперервності освіти.

Мета дослідження. Проаналізувати особливості адаптації здобувачів освіти під час переходу від фахової передвищої до вищої освіти та визначити педагогічні умови забезпечення неперервності їх професійного розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема адаптації здобувачів освіти до навчання у закладах вищої освіти є предметом численних вітчизняних досліджень. У наукових працях розглядаються соціально-психологічні аспекти адаптації першокурсників, питання академічної саморегуляції, роль педагогічної підтримки та організації освітнього середовища [1 – 6]. Дослідники наголошують, що успішність адаптаційного процесу значною мірою залежить від рівня сформованості навчальної мотивації, навичок самостійної роботи та психологічної готовності до нових вимог.

У міжнародному науковому дискурсі перехід здобувачів із коледжу до університету розглядається як окремий напрям досліджень освітньої адаптації. Такі здобувачі освіти визначаються як *transfer students*, а зниження їхньої академічної успішності після переходу описується через феномен «*transfer shock*» [7]. Процес переходу аналізується в межах моделей студентської інтеграції та академічної залученості [7; 8; 9], а також у контексті спеціальних програм підтримки в університетах США та Великої Британії [10].

Водночас у вітчизняному науковому просторі проблема адаптації здобувачів освіти, які здійснюють міжрівневий перехід, здебільшого розглядається в межах загальної тематики адаптації першокурсників. Це зумовлює потребу в уточненні

специфіки цієї категорії здобувачів та обґрунтуванні педагогічних механізмів підтримки міжрівневого переходу.

Виклад основного матеріалу досліджень. Неперервний освітній перехід доцільно розглядати як складний динамічний процес, що поєднує механізми адаптації та розвитку особистості. Традиційно адаптація (від лат. *adaptatio* – пристосування) трактується як двосторонній процес взаємодії особистості та середовища [11]. Проте в умовах неперервної освіти її варто розглядати як перманентний механізм саморегуляції, що забезпечує інтеграцію попереднього досвіду в нове освітнє середовище.

У контексті міжрівневого переходу адаптація передбачає:

- здатність зберігати внутрішню стабільність в умовах зміни освітніх вимог;
- інтеграцію попереднього навчального досвіду в нову систему академічних відносин;
- формування суб'єктної позиції у навчальній діяльності.

Поряд із адаптаційними процесами важливу роль відіграє здатність особистості до виходу за межі попереднього досвіду, що у психологічній науці пов'язується з концепцією життєтворення та саморозвитку [12]. У ситуації освітнього переходу це проявляється у прийнятті нової академічної автономії, зростанні відповідальності за результати навчання та готовності до продуктивної діяльності.

У контексті нашого дослідження поряд із поняттям адаптації доцільно використовувати категорію трансгресії як механізму розвитку особистості. У працях Т. М. Титаренко підкреслюється, що в умовах непередбачуваних змін адаптація не зводиться лише до пристосування, а передбачає активне переосмислення досвіду та конструювання нових життєвих стратегій [12]. Такий підхід дозволяє розглядати освітній перехід не лише як процес стабілізації, а як якісний стрибок у розвитку суб'єктності здобувача.

Трансгресія (від лат. *transgressio* – перехід, переступ) у психологічній науці

тракується як здатність особистості виходити за межі наявного досвіду, перевищувати досягнутий рівень розвитку та конструювати нові способи діяльності. У концепції Ю. Козелецького трансгресія розглядається як фундаментальна властивість людини, спрямована на подолання обмежень і розширення простору можливостей самореалізації.

У межах освітнього переходу трансгресія означає вихід за межі попереднього освітнього досвіду, подолання усталених навчальних стратегій і формування нових способів діяльності. Вона проявляється у:

- переході від переважно репродуктивного навчання до продуктивної та дослідницької діяльності;
- прийнятті нової академічної автономії;
- усвідомленому вибудовуванні власної освітньої траєкторії.

Таким чином, адаптація створює умови стабілізації особистості в новому освітньому середовищі, тоді як трансгресія забезпечує її розвиток і просування на якісно новий рівень професійного становлення. Баланс між цими процесами визначає успішність неперервного освітнього переходу.

Специфіка адаптації здобувачів освіти міжрівневого переходу

Категорія першокурсників у сучасних умовах не є однорідною. До неї належать як випускники закладів загальної середньої освіти, так і особи, які вступають до закладів вищої освіти після здобуття ступеня фахового молодшого бакалавра або повертаються до навчання після перерви. Для цієї групи характерним є стан подвійної маргіналізації: вони вже не інтегровані в попереднє освітнє середовище, але ще не повністю включені в нову академічну спільноту.

Аналіз дозволяє виокремити такі групи адаптаційних бар'єрів:

Інституційні бар'єри – відмінності в організації освітнього процесу, масштабах закладу, рівні академічної автономії, необхідність ліквідації академічної різниці.

Академічні бар'єри – збільшення частки самостійної роботи, зміна характеру

педагогічної взаємодії, зниження рівня індивідуального супроводу, що вимагає розвинених навичок саморегуляції [2; 3]. Це зумовлено зміною парадигми – в університеті відповідальність за результати навчання повністю покладається на студента, тоді як у коледжі викладачі більше орієнтовані на фасилітацію та загальний супровід розвитку особистості.

Соціально-психологічні бар'єри – зміна освітнього середовища нерідко супроводжується психологічним дистресом: тривогою, відчуттям самотності та тугою за домівкою через зміну соціального кола. Хоча ці проблеми притаманні всім першокурсникам, випускники коледжів опиняються у складнішій ситуації. Існує стереотип, що старший вік та наявність попереднього досвіду навчання автоматично роблять їх більш стресостійкими. Проте на практиці «старші» здобувачі освіти відчують вищий тиск очікувань, а віковий розрив (або суб'єктивне відчуття різниці у зрілості) заважає їм інтегруватися в молодіжні групи та знаходити однодумців серед нових одногрупників.

З огляду на це міжрівневий освітній перехід можна розглядати як послідовність адаптаційних циклів, у межах яких кожен новий рівень розвитку потребує стабілізації досягнутого та формування нових способів навчальної діяльності.

Тьюторство як механізм підтримки міжрівневого переходу

Одним із перспективних педагогічних механізмів підтримки міжрівневого освітнього переходу є впровадження інституту тьюторства. У сучасних дослідженнях тьюторство розглядається як ефективний інструмент підвищення академічної успішності та професійного розвитку здобувачів освіти [13], як складова системи інформаційного й організаційного супроводу здобувача освіти у закладі вищої освіти [14], а також як засіб індивідуалізації освітньої траєкторії [15].

В умовах зростання академічної автономії здобувачів освіти тьютор виконує функцію індивідуального освітнього навігатора, який сприяє усвідомленню цілей

навчання, плануванню професійного розвитку та формуванню навичок саморегульованого навчання. Для здобувачів, які переходять від фахової передвищої до вищої освіти або відновлюють навчання після перерви, тьюторський супровід може виступати стабілізуючим чинником, що зменшує адаптаційний розрив між різними освітніми середовищами.

У контексті адаптаційно-трансгресивної моделі освітнього переходу тьютор може розглядатися як посередник між етапом стабілізації (адаптації) та етапом розвитку (трансгресії), забезпечуючи безпечні умови для подолання меж попереднього досвіду та переходу на новий рівень професійного становлення.

Висновки

Отже, адаптація здобувачів освіти в умовах неперервного освітнього переходу є багатовимірним процесом, що поєднує соціально-психологічні, академічні та інституційні компоненти. Особливої уваги потребують здобувачі освіти, які здійснюють перехід від фахової передвищої до вищої освіти або повертаються до навчання після перерви.

Ефективне забезпечення неперервності освіти потребує розроблення системних педагогічних механізмів підтримки міжрівневого переходу, спрямованих на розвиток академічної самостійності, формування навичок саморегульованого навчання та створення умов для повноцінної інтеграції здобувачів у нове освітнє середовище.

Список використаних джерел

1. Кравченко, О., Підвальна, Ю., & Гедзик, А. (2024). *Адаптація студентів першого курсу до навчання у закладі вищої освіти*. Соціальна робота та соціальна освіта, 1(12). [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(12\).2024.305359](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305359)
2. Глянцев П. О. (2020). *Соціально-психологічна адаптація студентів до навчання у закладах вищої освіти*. Психологічний часопис. № 6. С. 91–101.
3. Іванченко, О. З., Мельнікова, О. З., & Мікасян, Г. Р. (2022). *Особливості*

адаптації студентів першого курсу в умовах змішаної форми навчання в період карантинних обмежень. Медична освіта, (4), 25–31.

<https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2021.4.12515>

4. Павлюк, Р. О., Клішевич, Н. А., & Музиченко, І. В. (1993). *Адаптація студентів до умов навчання у закладі вищої освіти на основі вивчення дисципліни «Університетські студії»*. Перспективи та інновації науки, 53(7), 702–720.

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-7\(53\)-702-720](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-7(53)-702-720)

5. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Знання України, 2009. 520 с.

6. Колесник, Г. (2019). *Соціально-психологічні умови успішної адаптації першокурсників до навчання у ЗВО*. Молодь і ринок, 176200.

<https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.176200>

7. Tinto V. (1993). *Classrooms as Communities: Exploring the Educational Character of Student Persistence*. Journal of Higher Education, 68(6), 599–623. DOI:10.1080/00221546.1997.11779003

8. Astin A. W. (1997). *What Matters in College? Four Critical Years Revisited*. Jossey-Bass.

9. Pascarella, E. T. & Terenzini, P. T. (2005). *How College Affects Students: A Third Decade of Research*.

10. Ching, S. S. Y., & Yeung, Y. K. W. (2022). *University staff's perceptions of community college transfer students' transition experiences within a "2+2" pathway*. Frontiers in Psychology, 13, 808179. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.808179>

11. Максименко С. Д. Психологія особистості. Київ : Вид-во ТОВ «КММ», 2007. 296 с.

12. Титаренко Т. М. Психологія життєтворення особистості: адаптація до непередбачуваних змін: монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2016. 312 с.

13. Shkarlatyuk, K., Koshyrets, V., & Prosina, O. (2024). *Tutoring in higher education: Impact on academic success and professional development*. Psychology

Studies, 1, 26. <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2024.1.26>

14. Markovets, O. V., Kovalchuk, U. R., & Kravets, R. B. (2023). *Інформаційне забезпечення тьютора в закладах вищої освіти*. Visnyk Kharkiv State Academy of Culture, (64), 143–160. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.11>

15. Tsiuniak, O., & Semenog, O. (2025). *Tutoring as a means of individualizing the educational trajectory of students...* Mountain School of Ukrainian Carpaty, (32), 32–37. <https://doi.org/10.15330/msuc.2025.32.32-37>